

RĪGAS POLITEHNISKĀ INSTITŪTA ABSOLVENTS AGRONOMS BORISS JENKENS (1873–1943)

VIKTORS VERGUNOV*

Ukrainas Nacionālās agrārās zinātnes akadēmijas
Nacionālā zinātniskā lauksaimniecības bibliotēka

Kopsavilkums. Raksts veltīts Rīgas Politehniskā institūta (RPI) absolventa (1900) agronoma Borisa Jenkena (*Борис Карлович Енкен*; 1873–1943) dzīvei un radošajam mantojumam. B. Jenkens bija Ukrainas nacionālās lauksaimniecības organizators, zinātnieks, selekcionārs, pedagogs, vēsturnieks un agrārās zinātnes bibliogrāfs. Pētījums veikts, izmantojot maz zināmus un nesen plašākai publikai lietošanai nodotus dokumentus Krievijas Federācijas un Ukrainas arhīvos, kā arī monogrāfijas un publikācijas periodiskajos izdevumos. Rakstā analizēti zinātnieka dzīves un darbības periodi, kas skar nacionālās lauksaimniecības izmēģinājumu organizāciju un ieviešanu galvenokārt selekcijas un sēklaudzēšanas jomā. Akcents likts uz B. Jenkena zinātniski pedagoģisko darbību Ukrainā: Harkovā (1908–1919; 1925–1926; 1930), Odesā (1924), Maslovkā (1927–1929) un Kijevā (1928–1929).

Atslēgas vārdi: Rīgas Politehniskais institūts, Boriss Jenkens, agronomija 20. gadsimta pirmajā pusē Ukrainā.

Borisa Jenkena ģimene un darbība cariskajā Krievijā

Boriss Jenkens piedzima 1873. gada 24. (pēc vecā stila 12.) janvārī Tambovas pilsētā pazīstama vācu un zviedru izcelsmes jurista (zvērīnāta advokāta) Karla Jenkena (*Карл Августович Енкен*) ģimenē. Māte Olga Jenkena (dz. Švidkovska) (*Ольга Федорівна Енкен*) bija dzimusi Poltavā muižnieku ģimenē [1]. B. Jenkens 1892. gadā pabeidza reālskolas septiņas klases Tambovā. No 1893. gada sešus gadus viņš studēja Rīgas Politehnikuma (RP), kas 1896. gadā tika reorganizēts par Rīgas Politehnisko institūtu (RPI), Lauksaimniecības nodaļā.

* Korespondējošais autors.
E-pasts: nnsqb@ukr.net

1. attēls. Boriss Jenkens (ap 1890) [2].

Studiju laikā B. Jenkens aizrāvās ar revolucionārām idejām. 1895. gadā par nelegālas literatūras glabāšanu un izplatīšanu viņš nokļuva policijas uzraudzībā un uz laiku tika atskaitīts no augstskolas [3]. B. Jenkena atskaitīšanas faktu «sakarā ar apsūdzību noziegumā pret valsti» Izglītības ministrijas kancelejas vadītājs apstiprināja 1897. gada 20. decembrī. Borisam Jenkinam tika liegta «iestāšanās jebkurā mācību iestādē», kā arī nodarbošanās ar pedagoģisko praksi [4]. Tikai pateicoties tam, ka notiekošajā iejaucās tēvs, situāciju izdevās atrisināt. 1900. gada 29. janvārī viņš absolvēja RPI ar diplomu Nr. 106 un uzslavas atestātu Nr. 419, kas datēts ar 1900. gada 27. martu [5].

RPI Ķīmijas nodaļā 1897. gadā sāka studēt arī Karla brālis Fjodors Jenkens (1875–?), kurš no augstskolas par studiju naudas nesamaksāšanu tika atskaitīts 1901. gada septembrī [6]. Otrs Karla brālis Sergejs Jenkens (1876–1962) bija pazīstams fotogrāfs Tambovā.

Pēc RPI absolvēšanas B. Jenkens devās uz Krievijas dienvidiem un gadu pētīja Kubanā apgabala lauksaimniecību, organizēja vīndaru saimniecību netālu no Anapas. Saskaņā ar Saratovas guberņas Petrovskas Zemstes pārvaldes 1900. gada 20. februāra nolīgumu viņš strādāja par apriņķa agronomu. Šeit viņš pirmo reizi pieteica sevi kā spilgtu nacionālās sabiedriskās agronomijas pārstāvi. Jāpiebilst, ka tieši šajā periodā agronomija sāka intensīvi attīstīties. 1902. gada 27. jūlijā Saratovas guberņas Zemstes pārvaldes agronomu sapulcē B. Jenkens referēja par lauksaimniecības izmēģinājumu sistēmas organizāciju guberņā [7]. Referātu publicēja sapulces materiālu krājumā, un tam pievērsa uzmanību speciālisti. Sākot no 1903. gada 3. janvāra, saskaņā ar Saratovas guberņas Voļskas Zemstes pārvaldes lūgumu viņš kļuva par zemstes agronomu. 1903. gada 1. novembrī Tambovas apriņķa Zemstes pārvalde lūdza gubernatoram norīkot B. Jenkeni par savu agronomu. Nesaņemot atbildi divu nedēļu laikā, kā to paredzēja likums, 1903. gada 8. decembrī pārvalde savā sapulcē pieņēma lēmumu uzticēt viņam agronoma pienākumus ar 100 rubļu atalgojumu mēnesī [8]. Šajā amatā B. Jenkens aktīvi propagandēja un izplatīja jaunākās atziņas agronomijā. Par to liecina

Tambovas apriņķa Zemstes pārvaldes 1904. gada 6. oktobra ziņojums, ka «agronoms Jenkens sava neilgajā dienesta laikā nodemonstrējis lielu aktivitāti un pēc paša iniciatīvas šajā gadā veica sēju ar rindu sējmašīnām un demonstrēja Mak-Kormika pļaujmašīnu vairākās vietās pie īpašniekiem un zemniekiem, kas neapšaubāmi nesa daudz labuma.» Tambovas apriņķa Zemstes pārvaldes sēdē 1905. gada 1. oktobrī tika atzīmēts, ka agronoms B. Jenkens pilnā mērā ir nopelniem bagāts cilvēks, kuru visi ciena [9]. 1904. un 1905. gadā B. Jenkens sagatavoja virkni ziņojumu un rakstu par nepieciešamību uzlabot agronomiskās palīdzības organizāciju. Vairāki viņa raksti publicēti avīzē «Тамбовский голод» («Tambovas Bads»), kurā viņš bija viens no dibinātājiem (1904) un trim redaktoriem. Neskatoties uz lielo ieguldījumu savā dzimtenē, pēc gubernatora prasības 1905. gada 9. februārī viņu kā personu, kas ir iepriekš «.. sevi sakompromitējusi kā politiski neuzticamu», atbrīvoja no darba. Šajā situācijā B. Jenkens vērsās pie Tambovas apriņķa muižniecības vadītāja Vasilija Petrovo-Solovovo (*Василий Михайлович Петров-Солововой*; 1850–1908) ar vēstuli, kurā ziņoja par nolūku vērsties pie apriņķa zemstes sapulces «ar lūgumu uzklaut mani un atjaunot zemstes darbinieka tiesības.» Sapulce, izskatot B. Jenkena rakstisko lūgumu, savā sēdē 1905. gada 2. oktobrī nolēma: «Izteikt sūdzību valdības Senātam par Tambovas gubernatora rīcību, atbrīvojot no dienesta zemstes agronomu Jenkena k-gu [10].»

1905. gada 4. maijā B. Jenkens pēc Atkarskas apriņķa zemstes ielūguma sāka strādāt par agronomu, bet decembrī viņu uz četriem mēnešiem apcietināja par dalību 1905. gada revolūcijā, jo viņš uzstājās mītiņā un publicēja avīzē tā lēmumus [11]. Pēc tam viņš neilgi uzturējās ārzemēs [12].

No 1906. gada oktobra līdz 1907. gada jūnijam B. Jenkens veica Saratovas apriņķa Zemes nodaļas gubernāras agronoma pienākumus. Šajā amatā kopā ar citiem zinātniekiem viņš aktīvi piedalījās augsnes klimatiskajos pētījumos un risināja organizatoriskus jautājumus, kas saistīti ar slavenās Saratovas izmēģinājumu stacijas radīšanu (tagad – valsts mācību iestāde «Dienvidaustrumu Lauksaimniecības zinātniskās pētniecības institūts»). Oficiāli stacija darbību sāka 1910. gada 15. martā. Zinātnieks publicēja vairākus rakstus par problemātiskiem jautājumiem Saratovas gubernāras žurnālos un pilsētas laikrakstā «Земская газета» («Zemstes Avīze»). Ieņemamo amatu B. Jenkens atstāja pēc tam, kad viņu turpmākajam periodam tajā neapstiprināja Saratovas gubernators. Tāpēc līdz 1908. gada maijam B. Jenkins bija spiests vadīt vīna ražošanas uzņēmumu Anapā.

1909. gadā B. Jenkinu atkal notiesāja – pēc Saratovas Tiesu palātas lēmuma viņš apcietinājumā bija vienu gadu, no 1909. gada 29. decembra līdz 1910. gada 29. decembrim.

No 1908. gada 1. maija līdz 1919. gada 19. jūlijam B. Jenkena zinātniskā darbība bija saistīta ar Harkovas Lauksaimniecības un lauksaimnieciskās rūpniecības biedrību. Vispirms viņu ievēlēja par direktora vietnieku biedrības dibinātajā Eiropā pirmajā specializētajā selekcijas stacijā Harkovā. Viņš piedalījās visos stacijas sagatavošanas darbos (meklēja izmēģinājumiem piemērotus laukus, izstrādāja programmas, lika pamatus stacionārajiem izmēģinājumiem, piedalījās celtniecībā utt.) [13]. Zinātnieks piedalījās Harkovas Selekcijas stacijas komitejas izveidē. Tās organizatori, kopā 21 persona, bija iecerējuši, ka 1913. gadā stacija kļūs par Harkovas apgabala Lauksaimniecības izmēģinājumu stacijas (LIS) pirmo nodaļu.

1908. gada 17. decembrī pēc gubernas entomologa I. Jemeljanova (*И. В. Емельянов*) uzstāšanās ar referātu «Cīņa ar kaitēkļiem Savienotajās Valstīs» Harkovas Lauksaimniecības biedrības (HLB) kopsapulcē tieši B. Jenkens kopā ar A. Rabinoviču (*А. М. Рабинович*) iniciēja «.. motīvētu lūgumu Galvenajai zemes ierīcības un zemkopības pārvaldei dibināt entomoloģijas staciju Harkovas tuvumā» [14]. Turklāt zinātnieks avīzes «Южно-Русская сельскохозяйственная газета» («Dienvidkrievijas Lauksaimniecības Avīze») 1909. gada 56. numurā publicēja aicinājumu piegādāt ziemāju un vasarāju sēklas. Šim nolūkam viņš izmantoja arī personiskos kontaktus un vērsās izmēģinājumu iestādēs. Bez tam B. Jenkens personīgi nodarbojās «.. ar 100 tūkstošu ķieģeļu sagādi» .. «turpmākām celtniecības vajadzībām», tāpat viņš nodarbojās arī ar «.. dzīvā un nedzīvā inventāra» un auzu iegādi [15].

Paralēli galvenajām funkcijām B. Jenkens gatavoja rakstu 14 sējumu un 21 grāmatas izdevumam «Zinātnisko un praktisko zinību nacionālā enciklopēdija» (1910–1912). B. Jenkins gatavoja enciklopēdijas 4. sējuma «Lauksaimniecība» 2. daļu «Zemkopība» ar profesora Pjotra Budrina (*Пётр Васильевич Будрин; 1857–1939*) priekšvārdu. Enciklopēdijas iniciators bija Harkovas Lasītprasmes izplatīšanas biedrība ar nolūku veicināt iedzīvotāju izglītību [16]. Izdevuma, kas bija veltīts minētās biedrības 40 gadu jubilejai (1869–1909), sagatavošanā piedalījās vairāk nekā 100 zinātnieku, un tas tika veidots pēc franču enciklopēdijas principa. Kopā ar stacijas direktoru P. Budrinu B. Jenkens kļuva par aktīvu 1. Krievijas selekcionāru un graudkopju kongresa dalībnieku, kas no 1911. gada 10. līdz 15. janvārim norisinājās Harkovā [17]. Pēc kongresa orgkomitejas lūguma viņš uzstājās ar vairākiem fundamentāliem referātiem, kas tika publicēti [18]: 1) «Selekcija un tās nozīme ārzemju valstīs (īss vēsturisks apskats un mūsdienu zinātniskās un praktiskās selekcijas apkopojums Rietumeiropā un Ziemeļamerikas Savienotajās Valstīs)» – ar šo referātu viņš kļuva par pirmo šāda virziena pašmāju vēsturnieku; 2) «Lauksaimniecības augu selekcijas organizācijas jaunākums Krievijā», kurā autors piedāvāja izveidot organizētu selekcijas

sistēmu; 3) «Selekcijas staciju kontrolētas darbības jautājums», kurā tika runāts par svarīgākajiem selekcijas staciju uzdevumiem selekcijas jomā; 4) «Par Dienvidkrievijas lauksaimniecības augu un graudkopības selekcijas biedrības izveidi HLB ietvaros», 5) «Nepieciešamība organizēt Krievijas kongresus dažādās izmēģinājumu jomās un organizēt kongresus (komitejas) dažādos reģionos», ar šo referātu B. Jenkens nodemonstrēja savu metodologa pieredzi, organizējot nacionālo izmēģinājumu jomu. Kongresa laikā viņš iepazinās ar pasaulslaveno krievu ģenētiķi, botāniķi, selekcionāru Nikolaju Vavilovu (*Никола́й Ива́нович Вави́лов*; 1887–1943), ar kuru vēlāk sarakstījās, savukārt B. Jenkena vecākais dēls kļuva par N. Vavilova skolnieku.

Pēc kongresa HLB valde 1911. gada 19. janvārī pēc biedrības prezidenta S. Kuzņecova (*С. М. Кузнецов*) ziņojuma nolēma B. Jenkenu sūtīt komandējumā uz Vāciju, Austriju, Dāniju un Zviedriju, lai viņš tur iepazītos ar selekcijas iestāžu un graudu saimniecību organizāciju un metodiķu, kā arī ar selekcijas un graudu tirdzniecības pieredzi. Šim nolūkam biedrība piešķīra 900 rubļus, bet 2000 rubļus – Zemkopības departaments. Vēl pirms aizbraukšanas 1911. gada 2. februārī B. Jenkens saņēma atbalstu no HLB Harkovas selekcijas stacijas augļu un dekoratīvā dārzu ierīkošanai [19]. Būdam ārzemēs no 1911. gada 16. marta līdz 5. jūnijam un no 1911. gada 1. septembra līdz 1912. gada 19. februārim, viņš strādāja Rūgšanas vielu un cietes institūtā, Maizes pārstrādes izmēģinājumu stacijā Berlīnē, kā arī selekcijas stacijās Hallē, Vācijā un Svalefi, Zviedrijā. Turklāt divus semestrus viņš mācījās Halles Universitātes Lauksaimniecības nodaļā. No 1911. gada 18. līdz 22. septembrim viņš piedalījās 4. starptautiskajā ģenētikas konferencē Parīzē kā vienīgais delegāts no Krievijas [20]. B. Jenkens apmeklēja alus darītavu izstādi Berlīnē. Stažēšanās rezultātā HLB vārdā viņš apkopoja brošūrā «*Письма из заграницы (заметки селекционера)*» («Vēstules no ārzemēm (selekcionāra piezīmes)» [21]. Pēc atgriešanās dzimtenē 1911. gadā 31. augustā viņš rakstīja vēstuli Krievijas zemkopības un valsts īpašumu ministrijas Lauksaimniecības zinātniskās komitejas Lietišķās botānikas biroja vadītājam botāniķim Robertam Regelam (*Роберт Эдуардович Регель*; 1867–1920), apstiprinot savu vēlmi turpināt 1910. gadā sākto sadarbību [22].

B. Jenkens iekaroja milzīgu autoritāti un cieņu profesionālās aprindās, pārstāvot Harkovas Selekcijas staciju ar fundamentālu referātu «Izmēģinājumu prakses attīstība Krievijā un tās patreizējais stāvoklis» Poltavas Lauksaimniecības biedrības sēdē 1909. gada 28. oktobrī. Sēdi organizēja Poltavas Lauksaimniecības biedrība, un tā bija veltīta Poltavas izmēģinājumu lauka 25. gadadienai. B. Jenkena referātu nopublicēja sēdes rakstu krājumā, kā arī 1912. gadā izdeva Poltavā kā brošūru tūkstsots eksemplāru tirāžā. Zinātnieks kļuva par pirmo klasisko vēsturnieku savā dzimtenē, kurš specializējās lauksaimniecības izmēģinājumu

jomā. No 1912. gada 20. līdz 26. janvārim viņš piedalījās apgabala kongresā Pēterburgā, kas bija veltīts selekcijas un sēklkopības jautājumiem [23], bet no 24. līdz 26. jūnijam – pirmajā kongresā Rostovā pie Donas, kas bija veltīts lauksaimniecības izmēģinājumu praksei Dienvidaustrumeiropas Krievijā un Ziemeļkaukāzā [24]. No 1913. gada 11. līdz 12. februārim B. Jenkens piedalījās sapulcē Pēterburgā, kas bija veltīta lauksaimniecības izmēģinājumu praksei. Zinātnieks teorētiski pamatoja nepieciešamību veidot speciālas savvaļas un vietējo lauksaimniecības augu audzētavas selekcijas un izmēģinājumu stacijās [25]. Līdz ar to viņš faktiski lika pamatus mūsdienu ģenētisko datu bankām. Jāpiebilst, ka tagad šo funkciju Ukrainā pilda Harkovas Selekcijas stacijas tradīciju turpinātājs V. Jurjeva vārdā nosauktais Augkopības institūts. Turklāt minētajā sapulcē spraigā diskusijā ar jau minēto R. Regelu, kā arī seleccionāru Viktoru Talanovu (*Виктор Викторович Таланов*; 1871–1936) un citiem B. Jenkens pierādīja, ka speciālas maltuvju laboratorijas graudu kvalitātes novērtēšanai ir nepieciešams ierīkot ne tikai Imperatora lauksaimniecības muzejā, bet katrā selekcijas stacijā vai apgabala lauksaimniecības stacijas selekcijas nodaļā. Viņš pats personiski radīja virkni tādu laboratoriju Ukrainā: Odesā, Maslovkā, Kijevā.

1913. gada septembrī B. Jenkens piedalījās Pirmajā Krievijas lauksaimniecības kongresā Kijevā ar trim referātiem: «Individuālās un masu atlases nozīme un metodika», «Krustošanas uzdevums Krievijas apstākļos» un «Lauksaimniecības augu šķirņu izpētes neatliekamais uzdevums» [26; 27]. Kongresā viņu vispirms ievēlēja par priekšsēdētāja vietnieku, bet pēc sestās zemkopības sekcijas sēdes viņš kļuva par tā priekšsēdētāju. Pēc P. Budrina pārcelšanās uz Pēterburgu 1912. gadā B. Jenkens līdz 1913. gadam pildīja Harkovas Selekcijas stacijas direktora pienākumus.

1913. gadā staciju reorganizēja, pievienojot to kā apakšnodaļu Harkovas apgabala Lauksaimniecības izmēģinājuma stacijai. B. Jenkens kļuva par tās Selekcijas nodaļas vadītāju, bet, sākot no 1914. gada, viņš slimoja ar tuberkulozi un strādāja par vienkāršu zinātnisko līdzstrādnieku [28]. Viņš ne tikai veica milzīgu organizatorisku darbu, lai veicinātu stacijas attīstību, bet arī nodarbojās ar selekciju sava skolotāja profesora P. Budrina vadībā, kļūstot par pionieri zinātnieku vidū, strādājot ar saulespuķēm (no 1909). Ne velti, kad saulespuķu kultūras seleccionāram Vasilijam Pustovoitam (*Васи́лий Степа́нович Пустовойт*; 1886–1972) 1912. gadā jautāja, kāpēc viņš grib ar to nodarboties, viņš atbildēja, ka ar to nodarbojas tikai divi zinātnieki – Jevgēnija Plačeka (*Евгения Михайловна Плачек*; 1878–1955) Saratovā un Boriss Jenkens Harkovā. Jāpiebilst, ka pirmie saulespuķu pētījumi ir jādatē ar 1895.–1896. gadu, ko iniciēja Zemkopības departaments Lohvickas izmēģinājuma laukā Poltavas apgabalā departamenta direktora

P. Lomonosova (П. М. Ломоносов) vadībā. Lielākie panākumi šajā jautājumā tika sasniegti, sākot no 1905. gada [29].

1912. gada 16. martā HLB vārdā B. Jenkens stacijā noorganizēja un līdz savai aizbraukšanai no Harkovas vadīja valstī pirmo nozari koordinējošo orgānu – Lauksaimnieciskās augkopības komiteju. Viņš paveica milzīgu eksperimentālo selekcijas darbu Harkovas izmēģinājumu stacijā. Par viņa ģenētiskās, metodoloģiskās un selekcijas darba objektiem līdzās saulespuķēm kļuva arī ziemas rudzi un mieži. Attiecībā uz rudziem zinātnieks beidza savus pētījumus, izveidojot vārpu klasifikāciju, kā arī dodot tiem botānisku un agronomisku raksturojumu. 1914. gadā viņš iniciēja ne tikai Krievijas impērijā, bet arī visā pasaulē progresīvus ekspedīcijas pētījumus no botāniskā un agrobioloģiskā viedokļa Harkovas guberņā pēc Harkovas guberņas zemstes pasūtījuma. Šajā pētījumā tika konstatēts 231 ziemāju kviešu paraugs, lielāka daļa no tiem piederēja pie sarkanā bezakota tipa. Šīs darbības laikā viņš aprakstīja arī reģiona un oriģinālās ārzemju rudzu kultūras šķirnes. Neskatoties uz to, ka vēlāk saulespuķu kultūras vēsturnieki uzskatīja B. Jenkena mēģinājumus palielināt eļļas daudzumu sēklās par neveiksmīgiem [30], viņš beidza pētījumu par pašapputeksņošanas ietekmi un sāka noskaidrot, kādai ir jābūt videi, kas nodrošinātu saulespuķu izolāciju. Turklāt pirmo reizi Ukrainā tika radītas pašmāju saulespuķu šķirnes 'Zeļonka' ('Harkovas 76') un 'Harkovas 27-82', kas veiksmīgi aizstāja mazražīgās un maz eļļu dodošās šķirnes. Tās tika zonētas 1927. un 1930. gadā [31]. Veicot selektīvos izmēģinājumus ar saulespuķēm, zinātnieks ieguva lielu daudzumu perspektīva šīs kultūras materiāla. Bez tam B. Jenkens kopā ar citiem selekcionāriem radīja jaunu ziemāju rudzu šķirni 'Nemišļanska 953', kas tika zonēta 1923. gadā. B. Jenkens nodarbojās arī ar Pernauskas rudzu selekciju kā arī citām. Par galveno atlases pazīmi kļuva: stiklveida graudi, īsie salmi un vārpas tips S «plakans, liras formas un B». Tika sāktas 'Nemišļanskas' un 'Perkusa' šķirnes rudzu krustošana un pabeigta mēslojuma ietekmes izpēte uz tiem. 1912. gadā B. Jenkens izveidoja koncepciju un sagatavoja jauna zinātniskā žurnāla pirmo numuru, veltītu HLB selekcijai un sēklkopībai «Сельскохозяйственное растениеводство юга России» («Krievijas Dienvidu Lauksaimnieciskā Augkopība»), kas līdzekļu trūkuma un, galvenais, zinātnieka slimības dēļ netika izdots.

B. Jenkens no 1914. gada 1. jūlija līdz 1915. gada 5. maijam ārstējās ārzemēs. Atgriezies Krievijā, 1915. gada jūnijā viņš vēlējās kļūt par Harkovas apgabala lauksaimniecības stacijas Selekcijas nodaļas vadītāja palīgu, taču politisku iemeslu dēļ viņam amatu atteica.

Citu rezultātīvu B. Jenkena sasniegumu vidū jāmin sēklu un graudu glabātavas projekta izstrāde pēc labākajiem Eiropas standartiem pēc HLB pasūtījuma vietējai apgabala lauksaimnieciskajai selekcijas

stacijai. HLB kopš 1896. gada izdeva laikrakstu «Южно-Русская сельскохозяйственная газета» («Dienvidkrievijas Lauksaimniecības Avīze»). Sākot no 1908. gada 15./16. numura, B. Jenkens kļuva par tās zemstes vietējās sabiedriskās dzīves un valdības lēmumu nodaļas vadītāju un pusgadu bija tās atbildīgais sekretārs. Šajā amatā viņš nodemonstrēja izcilas nozares literatūras bibliogrāfa prasmes, īpaši tas attiecās uz selekcijas un sēklkopības vajadzībām. 1908. gadā šis žurnāls publicēja 21 viņa rakstu un divas recenzijas. Nākamajā gadā avīze ievietoja 20 B. Jenkena publikāciju – 15 rakstu un piecas recenzijas. No 1908. līdz 1918. gadam žurnāls nopublicēja 57 dažādus viņa rakstus. Bez tam B. Jenkens 1908. un 1909. gadā uzrakstīja astoņas publikācijas žurnālam «Хлебороб» (ukraiņu valodā – lauksaimnieks). Liela to daļa parakstīta ar kriptomīmiem B. K., B. E., B. un E. un ir veltīta izmēģinājumu nozarei un labākai ieviešanai ražošanā. Citos rakstos autors informēja par jaunāko ārzemju pieredzi, informāciju tulkojot, – zinātnieks brīvi pārvaldīja vācu un franču valodas, saprata arī angļu valodu. Kādu laiku B. Jenkens veica redaktora pienākumus preses izdevumos «Хлебороб» un «Южно-Русская Сельскохозяйственная Газета» – pirmajā drukātajā izdevumā, kas Krievijas impērijā publicēja periodiskus un sistemātiskus selekcijas un sēklkopības literatūras apskatus. Turklāt no 1913. gada zinātnieks kļuva par ikmēneša zinātniski sabiedriskā izdevuma «Агрономический журнал» («Agronomiskais Žurnāls») redakcijas locekli un tajā publicējās. Arī šo izdevumu izveidoja HLB. Vēl viņa rakstus, parakstītus ar kriptomīmiem B. un E., publicēja izdevums «Сельскохозяйственный Вестник Юга-Востока» («Dienvidaustrumu Lauksaimniecības Vēstnieks») (1911–1914).

1914. gadā ar Lauksaimnieciskās augkopības komitejas atbalstu Harkovā norisinājās Krievijas impērijā pirmā apspriede par alus miežiem. B. Jenkens savā «Harkovas periodā» kļuva par iniciatoru starpnieku biroja organizēšanā, kas nodarbojās ar aparātu un mašīnu pasūtīšanu un apkalpošanu [32]. Gan Lauksaimniecības augkopības komiteja, gan birojs kļuva par obligātām struktūrvienībām visās lauksaimniecības stacijās.

Darbība Krievijā un Ukrainā (1917–1943)

Maz zināma ir B. Jenkena darbība Krievijas postimpērijā no 1917. līdz 1920. gadam. Nedaudz informācijas atrodam tā laika periodiskajos izdevumos, kuros B. Jenkens turpināja savu recenzenta un bibliogrāfa darbību. Te jāmin HLB un Centrālās Ukrainas Lauksaimniecības kooperatīvu savienības žurnāli «Хлебороб-Кооператор» (ukraiņu valodā – «Lauksaimnieks-Kooperators»), «Сельский Хозяин» («Lauku Saimnieks») un «Агроном» («Agronom»). Raksta autors

ir atradis piecas viņa rakstītās recenzijas par publikācijām, kurās apskatīta lauksaimnieciskās kooperācijas organizācija. Kas attiecas uz organizatorisko darbu, juceklis saimnieciskajā un administratīvajā dzīvē 1917. gadā un zemstu finanšu krīze 1918. gadā saasināja jautājumu ne tikai par nozaru institūciju funkcionēšanu, bet arī par izmēģinājumu nozari kopumā. Situācijas analīzei Harkovas apgabala LIS 1918. gada 18. un 19. decembrī organizēja apgabala apspriedi veltītu izmēģinājumu nozarei. Tajā ar ziņojumu uzstājās arī B. Jenkens. Viņš runāja par izmēģinājumu nozares organizāciju un piedāvāja izveidot īpašu institūciju, kas apvienotu izmēģinājumu iestāžu darbību reģionā [2]. Tādējādi viņš pirmais izvirzīja domu, ka ir jābūt īpašai nacionālajai koordinējošai struktūrai nozares eksperimentālo uzņēmumu darbībai. Starp citu, šis B. Jenkena piedāvātais priekšlikums tika realizēts Ukrainā pēc pilnīgas padomju varas nostiprināšanās – ar Ukrainas Padomju Sociālistiskās Republikas Tautas komisāru Padomes 1921. gada 15. aprīļa dekrētu [33]. Tika izveidotas lauksaimniecības izmēģinājumu apgabalu pārvaldes – Harkovas ar filiāli Poltavā, Kijevā, Jekaterinoslavskā un Odesā.

Augkopības komitejas vārdā, piedaloties Novoaleksandriiskas (mūsdienās – Polijas teritorija) lauksaimniecības un mežsaimniecības institūtā, Harkovas Universitātes Agronomijas nodaļai un Harkovas apgabala LIS, B. Jenkens iniciēja sēklkopības instruktoru sagatavošanas kursu izveidi, kurus atklāja 1919. gada pirmajā pusē [34]. Mācību laiks bija divi semestri: pirmais teorētiskais (no janvāra līdz martam), otrais praktiskais (no aprīļa līdz septembrim). Labākajiem klausītājiem Zemkopības ministrija, zemstes un sabiedriskās iestādes piešķīra stipendijas. B. Jenkens sagatavoja kursu Statūtus un programmu. Šādi kursi bija pirmie Ukrainā. Pats B. Jenkens līdz pat savai aizbraukšanai uz Krasnodaras novadu vadīja kursus, lasīja lekcijas un vadīja praktiskās nodarbības.

Sakarā ar kārtējo veselības stāvokļa strauju pasliktināšanos B. Jenkens no 1919. gada 19. jūlija līdz 1920. gada 17. maijam ārstējās Anapā, kur nodarbojās ar vīnogu audzēšanu un vīna darīšanu uz savas zemes sešām desetīnām. Pēc atveseļošanās līdz 1921. gada 16. augustam viņš strādāja par speciālistu vīnogu audzētavā un dārzniecībā, vēlāk – par Agronomijas nodaļas vadītāju Anapas rajona sovhozu pārvaldē. No 1921. gada 16. augusta līdz 1924. gada 1. decembrim B. Jenkens strādāja Krasnodaras novadā par selekcijas speciālistu un Kubaņas-Melnās jūras apgabala zemes pārvaldes plānu komisijas sekretāru, no 1924. gada 5. maija – Krasnodaras nodarīto zaudējumu apdrošināšanas nodaļā par vadītāju; līdz 1924. gada 14. jūlijam – par vecāko apdrošināšanas inspektoru; līdz 1924. gada 20. decembrim – par lauksaimniecības pamatu lektoru un mācību lauku vadītāju Kubaņas Augstākajā pedagoģiskajā institūtā un līdz 1925. gada 10. janvārim – pedagoģiskajā tehnikumā. Turklāt darba savienošanas kārtībā viņš lasīja lekcijas

Ziemeļkaukāza Lauksaimniecības tehnikumā (no 1921. gada līdz tā slēgšanai 1922. gadā).

Agronoms B. Jenkens bija Kubaņas novada pētījumu padomes Zinātniskās komitejas (vēlāk tā tika pārveidota par atsevišķu zinātniskās pētniecības institūtu) un tās Lauksaimniecības sekcijas sekretārs, Selekcijas un sēklkopības apakšsekcijas priekšsēdētājs (1921–1924). 1923. un 1924. gadā viņš bija docents un mācīja selekciju un daļējo zemkopību, kā arī lauku saimniecības pamatus Kubaņas Lauksaimniecības tehnikumā. Līdz 1924. gada 3. jūlijam viņš vadīja arī tā izmēģinājumu lauku. Gadu B. Jenkens nostrādāja par selekcijas speciālistu Kubaņas apgabala LIS selekcijas nodaļā, pusgadu (pirms tā pārcēlās uz Rostovu) vadīja Kubaņas-Černomorskas Valsts izdevniecības redakcijas kolēģijas Lauksaimniecības sekciju. Tā izdeva vairākas populārzinātniskas brošūras, kuru izdošanā iesaistījās agronoms.

Par galveno B. Jenkena Krasnodaras dzīves perioda un daiļrades sasniegumu kļuva elitāra sēklu audzētavas projekta izstrāde un daļēji praktiska tā realizācija Anapā. Turklāt viņš izveidoja sēklu organizācijas plānu Kubaņā kopā ar Centrālo Valsts sēklu resoru, mātīšu audzētavu tīklu un šķirņu izmēģinājumu laukiem, kā arī sēklu materiāla ražošanas un tirdzniecības valsts kontroles projektu. Savas atziņas šajā sakarībā viņš publicēja reģionālajos periodiskajos izdevumos: «Красная звезда» («Sarkanā Zvaigzne»), «Сельскохозяйственная кооперация» («Lauksaimniecības Kooperācija»), «Памятка табаководы Кубани» («Kubaņas Tabakas Audzētāja Instrukcija»), «Красное знамя» («Sarkanais Karogs») un citos, kā arī uzstājās ar referātiem organizatoriski pētnieciska rakstura profesionālās sapulcēs. Krievijas Agronomiskās biedrības Kubaņas nodaļas uzdevumā viņš vadīja redakcijas nodaļu un gatavoja tās žurnāla vairākus numurus, kas diemžēl līdzekļu trūkuma dēļ netika izdoti.

Vienlaikus ar zinātnisko darbību B. Jenkens nodarbojās arī ar sabiedrisko darbu: kā Anapas lauksaimnieku tehniķu profesionālās apvienības priekšsēdētājs piedalījās darba aizsardzības komisijas darbā (1920–1921) un tās Revīzijas komisijā. Vēlāk viņš bija Kubaņas-Černomorskas apgabala Zemes pārvaldes vietējās komitejas priekšsēdētāja vietnieks Krasnodarā (1921–1923). Sakarā ar abu dēlu un divgadīgās meitas diloņa izraisīto nāvi B. Jenkenam nācās mainīt apstākļus. Vēl jo vairāk tāpēc, ka Ukrainas valdība darīja visu iespējamo, lai etniskie ukraiņi atgrieztos dzimtenē, radot viņiem labvēlīgus apstākļus. 1924. gadā Ukrainā atgriezās, piemēram, akadēmiķi Aleksejs Sokolovskis (*Олексій Никанорович Соколовський*; 1884–1959) [35] un Jevgēnijs Bobko (*Евген Васильович Бобко*; 1890–1959), lai veiktu zinātniski izglītojošo darbu Hristiāna Rakovska Harkovas Lauksaimniecības institūtā. Uz tā bāzes bija plānots

atvērt Ļeņina Vissavienības Lauksaimniecības akadēmijas Ukrainas filiāli [36].

2. attēls. B. Jenkina dēls Vadims Jenkins [2].

1924. gada 1. decembrī arī B. Jenkens atgriezās Ukrainā, kļuva par Valsts maizes inspekcijas Odesas ostas un rajona galvenās laboratorijas vadītāju un tajā strādāja līdz 1925. gada 29. jūlijam. Šajā laikā viņš apkopoja savu pētījumu rezultātus maizes zinātniskās klasifikācijas jomā, kā arī izstrādāja laboratorijas darbības metodoloģiskos pamatus. Pēc tam viņš pārcēlās uz Harkovu, kur līdz 1925. gada 1. septembrim rediģēja Ukrainas Sēklkopības biedrības biļetenu, kā arī vadīja tās zinātnisko daļu un muzeju [37]. Strādājot biedrībā, viņš nosūtīja vēstuli botāniķim N. Vavilovam ar lūgumu «ņemt savā paspārnē» viņa dēlu Vadimu Jenkenu (*Вадим Борисович Енкен*; 1900–1981), kā arī aicināja sarīkot ceturto Vissavienības selekcijas un sēklkopības kongresu pēc analogiskā kongresa piemēra Harkovā 1911. gadā [38]. N. Vavilovs šo ideju atbalstīja. Sakarā ar amata likvidāciju B. Jenkens tika ievēlēts par Ukrainas Lauksaimniecības zinātniskās komitejas (tagad – Ukrainas Agrāro zinātņu nacionālā akadēmija) zinātnisko sekretāru. Tajā pašā dienā komitejas Botāniskā sekcija ievēlēja viņu par biedru, bet vēlāk – par Jauno kultūru un to introdukciju biroja priekšsēdētāju. Zinātnieks aktīvi piedalījās pētniecības darbā, ko veica kultūraugu apakšsekcija pļavu kultūraugu botāniskās izpētes komisija. 1926. gada 1. decembrī viņu pēc paša vēlēšanās atbrīvoja no zinātniskā sekretāra amata, taču B. Jenkens turpināja sadarboties ar kolēģiem sabiedriskā kārtā. Piemēram, mēs varam viņu atrast kultūraugu apakšsekcijas biedru vidū, kuru pienākumos ietilpa nodrošināt nozaru recenzēšanu un bibliogrāfisko darbu. B. Jenkena izvirzīšana atbildīgajā zinātniskā sekretāra amatā nebija nejaušība, jo viņa profesionālisms un organizatoriskās spējas tika augstu novērtētas, kad viņš pildīja komisijas priekšsēdētāja pienākumus rezervātā «Čapli» (patlaban – biosfēras rezervāts *Askania-Nova*), izstrādājot perspektīvu tā zinātniskās pētniecības plānu [39].

No 1926. gada 13. jūlija B. Jenkens amatu savienošanas kārtībā kļuva par I grupas kvalifikācijas profesoru K. Timirjazeva vārdā nosauktajā Maslovskas šķirņu sēklu tehnikumā (tagad – Maslovskas Agrārais tehnikums) [40]. 1927. gada 1. oktobrī B. Jankens pārgāja uz pastāvīgu darbu minētajā mācību iestādē [41]. Agronoms vadīja arī Lauksaimniecības augu un produktu tehnisko īpatnību, pārstrādes un standartizācijas izpētes laboratoriju, ko viņš izveidoja 1926. gada 7. decembrī [42]. Vienlaikus B. Jenkens bija botānikas zinātniskās pētniecības katedras īstenais loceklis Harkovas Lauksaimniecības institūtā. Tajā viņš nodarbojās ar jaunajām kultūrām. 1927. gadā B. Jenkens vadīja astoņu cilvēku ekspedīciju, kas pētīja Ziemeļkaukāza floras kultūru. Viņa «Tehnikuma piezīmju» trešajam sējumam sagatavotie raksti – «Vietējo labības šķirņu sastāvs» un «Par maizes ceptuvju un graudu miltu īpatnību laboratoriju» – netika publicēti. Vienlaikus viņš vadīja arī redakcijas komisiju.

1927. gada 1. septembrī B. Jenkens sāka vadīt viņa noorganizēto laboratoriju Kijevā, kurā tika pētītas graudu īpatnības no miltu iegūšanas un maizes cepšanas viedokļa. Lielā slodze neļāva B. Jenkenam pilnvērtīgi nodoties pedagoga darbam. Tāpēc 1928. gada 7. jūnijā viņš iesniedza lūgumu par atbrīvošanu no darba tehnikumā, taču sadarbību ar to viņš nepārtrauca [43]. Viņa vadībā diplomandi veiksmīgi aizstāvēja kandidātu disertācijas selekcijas un graudkopības jomās. B. Jenkena vēl Harkovā radītās ziemāju rudzu šķirnes turpināja pētīt gan Maslovskas tehnikuma studenti, gan docētāji. Jāatzīmē, ka viņš iemācīja selekcijas pamatus veselai tehnikuma studentu plejādei, kas vēlākos gados kļuva par pasaules līmeņa selekcionāriem. Viņu vidū ir Sociālistiskā Darba varoņi, Ļeņina, Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) un Ukrainas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts prēmiju laureāti, akadēmiķi Prokofijs Garkavijs (*Прокіп Хоміч Гаркавій*; 1908–1984), Fjodors Kiričenko (*Федір Григорович Киричєнко*; 1904–1988), Vasīls Remeslo (*Васі́ль Микола́йович Ремєсло́*; 1907–1983), profesori Mihails Olšanskis (*Михаил Александрович Ольшанский*; 1908–1988), Pjotrs Škvarņikovs (*Пётр Климентьевич Шкварников*; 1906–2004) u. c.

Nozīmīgs ir B. Jenkena darbs Šķirņu sēklu pārvaldē. Pagājušā gadsimta 20. gadu otrajā pusē pārvaldes darbība bija ļoti aktīva – tā bija valstiski nepieciešama jautājumos, kas skar labāko lauku kultūru šķirņu iegūšanu (bietes, graudaugi, pākšaugi), sēklu pavairošanas apstākļu izpēti un cukurbiešu kultūras izplatīšanu uz jaunajiem PSRS rajoniem. Ne mazāk svarīgs bija zinātniski organizatoriskais darbs entomoloģijā, fitopatoloģijā un lauksaimniecības mikrobioloģijā. Šiem mērķiem kalpoja piecas pētniecības stacijas, kas bija pakļautas profilējošajam tautas komisariātam. Turklāt pēc Šķirņu sēklu pārvaldes iniciatīvas 1922. gadā Kijevas Politehniskajā institūtā tika dibināts Selekcijas zinātniskais institūts ar zinātniski pedagoģisku ievirzi, kuru vadīja profesors

Volodimirs Kolkunovs (*Володимир Володимирович Колкунов*; 1866–1937). Par profesora galveno uzdevumu kļuva cukurbiešu selekcijas metožu izstrāde. Tik intensīvs selekcijas un sēklkopības darbs ļāva 1929. gada atteikties no cukurbiešu sēklu importa. Šajā procesā aktīvi piedalījās arī citas iestādes, tostarp minētā laboratorija Kijevā, kuru organizēja un vadīja B. Jenkens.

Finanšu problēmas, kas radās reorganizācijas procesu rezultātā Šķirnes sēklu pārvaldē pēc tam, kad 1927. gadā tika nodibināts Ukrainas cukura rūpniecības zinātniskās pētniecības institūts, iespaidoja arī zinātnieka B. Jenkena materiālo stāvokli. Viņam bija jādomā par darbu un algu, lai kā vienīgais naudas pelnītājs uzturētu lielo ģimeni (arī sievas vecākus, tanti ar brāļameitu).

3. attēls. Boriss Jenkens (pa labi) ar sievu Lidiju Jenkens (*Лидия Клавдиевна Ёнкен*) darba laikā Harkovas izmēģinājumu stacijā [2].

B. Jenkens 1928. gada vidū sāka strādāt par laboratorijas vadītāju Kijevā, Ukrainas Tirdzniecības muzejā, kurā pētīja miltu iegūšanas un maizes cepšanas procesus [44]. B. Jenkens tur radīja speciālu kolekciju pastāvīgai ekspozīcijai. Kā muzeja delegāts viņš atkal tikās ar N. Vavilovu Vissavienības Ģenētikas, sēklkopības un vaislas lopkopības kongresā, kas norisinājās no 1929. gada 10. līdz 16. janvārim Ļeņingradā [45]. Viņš turpināja darbu muzejā, kuru 1929. gada beigās reorganizēja par Valsts zinātniskās pētniecības ekonomikas, tehnikas un racionālas tirdzniecības institūtu. 1930. gada sākumā B. Jenkens atgriezās darbā Harkovas apgabala Lauksaimniecības stacijā.

Politiskie procesi valstī ar tiem raksturīgajām safabricētajām apsūdzībām nevarēja neskart zinātnieku B. Jenkeni, turklāt bija sākušies viņa kolēģu aresti saistībā ar dalību «Ukrainas atbrīvošanas savienībā»

un «Laucinieku darba partijā». No 144 arestētajiem 50 bija dažādu nozaru zinātnisko institūtu un staciju līdzstrādnieki [46]. Ar daudziem apcietinātajiem B. Jenkens bija pazīstams un uzturēja draudzīgas attiecības.

Ģimenes apstākļu dēļ – viņa dēls Vadims pēc Kubaņas Lauksaimniecības institūta agronomijas fakultātes absolvēšanas (1925) tika nosūtīts uz Kubaņas augkopības izmēģinājumu staciju, kas atradās Botānikas ciemā Krasnodaras novadā, kur sāka savu karjeru vecākā laboranta, bet beidza direktora amatā [47]. B. Jenkens bija spiests atgriezties Kubaņas Lauksaimniecības institūtā (tagad – Kubaņas Valsts agrārā universitāte), kur viņš jau kādreiz bija strādājis. Pēc tam, kad 1930. gadā tika arestēts pirmais 1926. gadā dibinātās Selekcijas un sēklkopības katedras vadītājs docents Vasilijš Pustovoits, kas vēlāk kļuva par pasaules līmeņa selekcionāru, akadēmiķi, Ļeņina un Valsts prēmiju laureātu, divkārtējo Sociālistiskā Darba varoni, B. Jenkens kļuva par katedras vadītāju [48]. 1933. gadā veselības problēmu dēļ viņš bija spiests no amata aiziet, vispirms kļūstot par katedras profesoru, bet vēlāk, no 1935. gada, viņš vadīja Kubaņas izmēģinājumu stacijas zinātnisko bibliotēku [49]. Stacijā B. Jenkens pēdējo reizi tikās ar akadēmiķi N. Vavilovu, kad viņš 20. gadsimta 30. gadu vidū apmeklēja izmēģinājumu laukus. Akadēmiķis toreiz apciemoja Jenkeni, un Jenkena mazmeita joprojām atceras zinātnieka dāvināto krāšņo konfekšu kasti.

Otrā pasaules kara sākumā B. Jenkens cienījamā vecuma un slimības dēļ kopā ar ģimeni un izmēģinājumu stacijas kolektīvu naktī uz 1942. gada 4. augustu nedevās evakuācijā uz Krasnoufimsku Sverdlovskas apgabālā. Okupētajā teritorijā viņš darīja visu iespējamo, lai garnizona komendants nedotu pavēli iznīcināt ciemu Otrada Kubanskaja un izmēģinājumu staciju, un par šiem jautājumiem runāja, tiekoties ar vācu komandējošā sastāva pārstāvjiem. Pirms tam viņš un sieva tika apcietināti, un Jenkeniem draudēja nošaušana, jo kāds bija sniedzis nepatiesas ziņas. No apcietinājuma viņu ar sievu atbrīvoja tikai tāpēc, ka viņš uzrādīja pasi ar ierakstu, ka viņš ir vācu tautības. 1943. gada marta sākumā izmēģinājuma stacija atjaunoja savu darbību Borisa Jenkena dēla Vadima Jenkena vadībā.

B. Jenkens nomira 1943. gadā, atdusas Otradno-Kubanskas kapsētā Botānikas ciemā. Daudzo gadu pētniecības darbs, kura rezultāti ir apkopotī 2014. gadā izdotā monogrāfijā [50], ir ļāvuši noskaidrot, ka izcilā zinātnieka B. Jenkena radošajā mantojumā ir 127 zinātniskie un populārzinātniskie darbi, brošūras, recenzijas krievu un arī ukraiņu valodā. Tie tapuši no 1905. līdz 1926. gadam. Diemžēl viņa vēlākās publikācijas pagaidām autoram nav pieejamas. Sevišķi tas attiecas uz viņa Krasnodaras dzīves un daiļrades periodu (1919–1924; 1930–1943). Iespējams, ka

zinātnieka publikācijas atrodas ārzemēs. Pārskatot publikācijas, jāsecina, ka B. Jenkina zinātniskās intereses bija daudzveidīgas – augkopība, selekcija un sēklkopība, ģeogrāfiskie pētījumi, sabiedriskā agronomija, lauksaimnieciskā bibliogrāfija un lauksaimniecisko izmēģinājumu prakses vēsture. Zinātnieks 1925. gadā rakstīja, ka speciālus zinātniskus sacerējumus nav sagatavojis slimību dēļ un tāpēc nav spējis apkopot visu paveikto, galvenokārt – Harkovas LIS. Viņaprāt, zinātnisku sacerējumu statuss piemita tiem viņa referātiem, kas tika publicēti dažādu profesionāļu kongresu un konferenču materiālos. Iepazīstoties ar tiem, tiešām var secināt, ka B. Jenkens ir bijis ļoti zinošs jautājumos, kas attiecas uz nacionālās lauksaimnieciskās izmēģinājumu prakses organizāciju, īpaši tas attiecas uz selekciju un sēklkopību.

Tēva darbu veiksmīgi turpināja viņa dēls Vadims Jenkins – lauksaimniecības zinātņu doktors, profesors, Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas Nopelniem bagātais zinātnes un tehnikas darbinieks. Viņš ir autors 12 rajonētām sojas, miežu šķirnēm, ir publicējis apmēram 100 zinātnisku sacerējumu, to skaitā 10 brošūru, grāmatas un monogrāfijas par graudaugu kultūrām [51]. V. Jenkena 1959. gadā izdotā monogrāfija «Соя» («Soja», 1959) līdz šim brīdim tiek uzskatīta par labāko gan Krievijā, gan ārzemēs. Vectēva un tēva pēdās ir sekojušas B. Jenkena mazmeitas Olga un Tatjana, kuras ir aizstāvējušas kandidāta disertācijas agrobioloģijā [52].

Rezumējot vairāk nekā 10 gadu zinātniskā pētījuma rezultātus par B. Jenkeni, jāsecina, ka viņš kā Krievijā dzimušais, bet dvēselē – Ukrainas vācietis, A. Fortunatova līdzgaitnieks, P. Budrina skolnieks, N. Vavilova kolēģis jāierindo izcilāko Ukrainas zinātnieku vidū, īpaši, akcentējot viņa ieguldījumu lauksaimniecības augu selekcijā. Pateicoties B. Jenkenam, Ukrainā augstā līmenī ir attīstījusies lauksaimnieciskā izmēģinājumu prakse. Pirmo izmēģinājumu lauku pirms 134 gadiem Poltavā atklāja V. Dokučajevs (*В. В. Докучаев*), bet par vienu no neapstrīdamiem selekcijas celmlaužiem ir uzskatāms B. Jenkens [53].

B. Jenkena mūža devums un darbība atspoguļota enciklopēdiskos izdevumos, publikācijās, 2014. gadā ar raksta autora gādību tika atklāta viņam veltīta memoriālā plāksne pie Maslovskas Agrārā tehnikuma fasādes.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

- [1] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 7175. f., 1. apr., 1904. l., 145. lp.
- [2] Vergunov, V. A. Professor Jenken Boris Karlovich (1873–1943)–uchenyy, selektsioner, pedahoh, orhanizator suspilnoyi ahronomiyi ta vitchyznyanoyi silskohospodarskoyi doslidnoyi spravy: nauk. dop. / NAAN, NNS·HB. Kyiv: FOP Korzun D.Y., 2014, s. 15–16.
- [3] Tsentralnyy gosudarstvennyy arkhiv vysshikh organov vlasti i upravleniya (CGAVO) Ukrainy f. 27, op. 17 l, d. 1395, l. 9.
- [4] The State Archives of Vinnytsia Region fund 15, description 1, thing 5, p. 2.
- [5] CGAVO Ukrainy f. 166, op. 12, d. . 2416, l. 7.
- [6] LVVA 7175. f., 1. apr., 1905. l., 134. lp.
- [7] Materiali agronomicheskogo soveshchaniya pri Saratovskoy gubernskoy uprave, 27 iyulya 1902 g. Saratov: Tip. T-va G.KH. Shelgorka i Ko, 1902.
- [8] State Archive of Tambov oblast f. 145, op. 1, d. 2396, l. 179, 251 ob.
- [9] State Archive of Tambov oblast. Arkhivnaya spravka No. 2551/06 from 20.08.2012, p. 1–2.
- [10] Gosudarstvennyy arkhiv Kharkovskoy oblasti (GAKO) f. 3, op. 287, d. 4372, l. 12–13.
- [11] Pryanishnikov, A. I. Sto let v nauchnom poiske. *Agrarnyy vestnik Yugo-Vostoka*, 2010, Nr. 2 (5), s. 42.
- [12] Album Academicum des Polytechnikums zu Riga, 1862–1912. Riga: Jonck&Poliewsky, 1912, S. 320.
- [13] K zakladke glavnogo zdaniya Kharkovskoy selektsionnoy stantsii. *Yuzhno-Russkaya selskokhozyaystvennaya gazeta*, 1909, No. 25–26, S. 10–12.
- [14] GAKO f. 3, op. 287, d. 4372, l. 12–13.
- [15] B. E. [Jenken B. K.] Iz deyatelnosti Kharkovskogo obshchestva selskogo khozyaystva. *Yuzhno-Russkaya selskokhozyaystvennaya gazeta*, 1909, No. 5–6, s. 21.
- [16] Narodnaya entsiklopediya nauchnykh i prikladnykh znaniy. T. 4: Selskoye khozyaystvo. Polutom 2: Zemledeliye / Khark. o-vo rasprostraneniya v narode gramotnosti; red., avt. predisl. P. V. Budrin. Moskva: Tip. t-va I. D. Sytina, 1910, XVIII, s. 357–850.
- [17] Jenken, B. K. itogam pervovo Vserossiyskogo selektsionnogo syezda. *Selskokhozyaystvennyy vestnik Yugo-Vostoka*, 1911, No. 2, s. 14–16.
- [18] Trudy pervogo syezda deyateley po selektsii selskokhozyaystvennykh rasteniy, semenovodstvu i rasprostraneniyu semennogo materiala 10–15 yanvarya 1911 g. v g. Kharkov. Vyp. II: Doklady / pod red. Komiteta v sost. P. V. Budrina, A. A. Potebni, B. N. Rozhstvenskogo, L. P. Sokalskogo. Kharkov: Tip.-lit. M. H. Sergeyeva i K. M. Galchenka, 1911, S. 85–94, 107–139, 309–338.
- [19] Iz deyatelnosti Kharkovskogo obshchestva selskogo khozyaystva. *Yuzhno-Russkaya selskokhozyaystvennaya gazeta*, 1911, No. 6, s. 17.

- [20] Jenken, B. Chetvertaya geneticheskaya mezhdunarodnaya konferentsiya v Parizhe (Korrespondentsiya iz Parizha). *Selskokhozyaystvennyy vestnik Yugo-Vostoka*, 1911, No. 20, s. 12–13.
- [21] Jenken, B. K. *Pisma iz zagranitsy (Zametki seleksionera)*. Kharkov: Khark. O-vo sel. khoz-va, 1912, 32 s.
- [22] Russian State Historical Archive f. 382, op. 9, d. 217, l. 107.
- [23] Oblastnoy s'yezd po seleksii i semenovodstvu v Peterburge. *Izvestiye Glavnogo upravleniya zemleustroystva i zemledeliya*, 1912, No. 5, s. 115–116.
- [24] Fabrikant, A. Kratkiy obzor deyatelnosti s'yezda po opytному delu Yugo-vostoka Yevropeyskoy Rossii i Severnogo Kavkaza, 24–26 maya 1912 g. Trudy 1-go s'yezda po selskokhozyaystvennomu opytному delu Yugo-vostoka Rossii i Severnogo Kavkaza, 24–26 maya 1912 g. Rostov-na-Donu, 1913, s. 17.
- [25] Komissiya po sortovedeniyu. Vtoroye zasedaniye 12-go fevralya. Trudy soveshchaniya po selskokhozyaystvennomu opytному delu, proiskhodyashchego 10–17 fevralya 1913 g. pri Glavnom upravlenii zemleustroystva i zemledeliya. Petrograd: Tip. Red. period. izd. Min-va finansov, 1914, Vyp. II, s. 165.–169.
- [26] Sostoyashchaya pod Avgusteyshim Pokrovitelstvom Yego Imperatorskogo Vysochestva Naslednika Tsesarevicha i Velikogo Knyazya Alekseya Nikolayevicha Vserossiyskaya vystavka, g. Kiyev, 1913 g. Kiyev: Foto-lito-tip. S. V. Kulzhenko, 1913, s. 53.
- [27] Trudy 1-go Vserossiyskogo selskokhozyaystvennogo s'yezda v Kiyeye 1–10 sentyabrya 1913 g. Vyp. V: Zhurnaly zasedaniy sektsii zemledeliya i doklady sektsii / pod red. I. G. Chernysha, I. A. Prilezhayeva. Kiyev: Tip. A. M. Ponomareva, 1914, s. 18., 22.
- [28] Bor. Karl. Jenken. Mestnyy agronomicheskyy personal sostoyashchiy na pravitelstvennoy i obshchestvennoy sluzhbe 1 yanvary 1914 g.: spravochnik / sost. N. A. Aleksandrovskiy, M. M. Gaukhov. N. R. Shcherbakov, pod obshch. red. V. N. Shteyna; GUZiZ, Departament zemledeliya. Petrograd: Tip. V. F. Kirshbauma, 1914, s. 383.
- [29] Lokhvitskoye opytnoye pole. Kultura tabaka-makhorki i maslichnykh / sost. G. I. Zhukov. Lokhvitsa: Tip. N. B. Delberga, 1913, s. 5, 12, 17.
- [30] Kalaydzhan, A. A., Khlevnoy L. V., Neshchadim N. N. [i dr.]. Rossiyskiy solnechnyy tsvetok. Ros. akad. s.-kh. nauk, Kub. nar. akad. Krasnodar: Sovet. Kuban, 2007, 332 s.
- [31] Kyrychenko, V. V., Humenyuk, A. D., Ozhereleva, V. M. Yenken Borys Karlovych. Yuryivska shkola roslynniykiv. Nauk. vyd. / In-t roslynnytstva im. V.YA. Yuryev UAAN. Kharkov: Magda «LTD», 2008, s. 76.
- [32] M. Ye. Oblastnoye soveshchaniya po opytному delu 18 i 19 dekabrya v Kharkove. *Yuzhno-Russkaya selskokhozyaystvennaya gazeta*, 1918, No. 2, s. 11.
- [33] CGAVO Ukrainy f. 27, op. 3, d. 7, l. 164–165.
- [34] Kursy dlya podgotovki instruktorov po semennomu delu. *Yuzhno-Russkaya selskokhozyaystvennaya gazeta*, 1918, No. 2, s. 11.

- [35] Vergunov, V. A., Novosad, N. M., Zozulya, V. A., Novosad, K. B. Akademik Sokolovskyy Oleksiy Nykanorovich: zhyttyevyy shlyakh ta naukova diyalnist (prysvyach. do 50-richchya z dnya zasnuvannya Nats. nauk. tsentru «IHA im. O. N. Sokolovskoho» i 60-richchya z dnya zasnuvannya fakultetu ahrokhimiyi ta gruntoznavstva KHNAU im. V. V. Dokuchayeva). Kharkiv: K. P. «Druk No. 13», 2006, 164 s.
- [36] Postanovlenije Pervovo Syezda Sovetov Soyuzu Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik. 1-y Syezd Sovetov Soyuzu Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik (stenogr. otchet s pril.). Moskva: TSIK SSSR, 1922, s. 8.
- [37] Otchet o deyatelnosti Vseukrainskogo obshchestva semenovodstva s 1 aprelya po 31 dekabrya 1922 g. Kharkov, 1923, s. 9.
- [38] B. K. Jenken. 3 dekabrya 1925 g. Nauchnoye nasledstvo. Moskva: Nauka, 1980, t. 5. Nikolay Ivanovich Vavilov (iz epistolyarnogo naslediya 1911–1928 gg.), s. 243–244.
- [39] CGAVO Ukrainy f. 1230, op. 1, d. 3, l. 65.
- [40] CGAVO Ukrainy f. 166, op. 12, d. 2416, l. 10.
- [41] CGAVO Ukrainy f. 166, op. 6, t. 3, d. 4489, l. 30.
- [42] CGAVO Ukrainy f. 166, op. 6, t. 3, d. 4491, l. 80.
- [43] CGAVO Ukrainy f. 166, op. 6, t. 3, d. 4490, l. 19.
- [44] Kyiv. Providnyk / za red. F. Ernsta; NKO USRR, VUAN. Kyiv, Київ. 1930. Pieejams: http://www.alyoshin.ru/Files/publika/ernst/ernst_kyiv_167.html [skatīts: 19.04.2018].
- [45] Spisok uchastnikov Vsesoyuznogo syezda po genetike, seleksii, semenovodstvu i plemennomu zhivotnovodstvu v Leningrade 10–16 yanvary 1929 g. Leningrad: Izd-vo redakts. Kollegii syezda, 1929, t. 1, s. 149.
- [46] Sprava «Ukrayinskoyi filiyi Trudovoyi selyanskoyi partiyi» (uporyad.: T. F. Hryhoryeva, V. I. Ocheryatenko). Kyiv: Holov. redkol. «Reabilitovani istoriyeyu», 2010, s. 10–11.
- [47] Goncharov, N. P. Vadim Borisovich Jenken: κ 110- letiyu so dnya rozhdeniya. *Vavilovskiy zhurnal genetiki i seleksii*, 2011, tom 15, No. 1, s. 184.
- [48] Zelenskiy, G. «Standing at the source», Part 2 (From History of department of Genetic, Breeding and Seed-growing of Kuban State Agrarian University). *Nauchnyy zhurnal KubGAU*, 2011, No. 67 (03), s. 1.
- [49] Gosudarstvennoye nauchnoye uchrezhdeniye «Vserossiyskiy nauchno-issledovatel'skiy institut risa RASKHN». Arkhivnaya spravka No. 01-22/1184 ot 22.10.2012, s. 1.
- [50] Vergunov, V. A. Professor Boris Karlovich Jenken (1873–1943): narys zhyttya ta tvorchoyi diyalnosti. Kyiv: TOV «Nilan-LTD», 2014, 432 s.
- [51] Shchelko, L. G. Vadim Borisovich Jenken. Soratniki Nikolaya Ivanovicha Vavilova. Issledovateli genofonda rasteniy. Sanktpeterburg, 1994, s. 162.
- [52] Goncharov, N. P. Vadim Borisovich Jenken: κ 110-letiyu so dnya rozhdeniya. *Vavilovskiy zhurnal genetiki i seleksii*, 2011, tom 15, No. 1, s. 183–192.
- [53] Vergunov, V. «Ukrayinski etyudy» z poltavskym aktsentom v zhytti i diyalnosti profesora Borysa Jenkena (do 150-richchya Poltavskoho tovarystva silskoho gospodarstva). Vechirnya Poltava. 2015. 4 lyut. [No. 5 (1145)], s. 5–6; 6 lyut. [No. 6 (1146)], s. 6; 18 lyut. [No. 7 (1147)], s. 6.

VICTOR VERGUNOV, Doctor of agricultural sciences, Professor, Academician of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, director of the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, head of the Institute of History of Agrarian Science, Education and Technology. His research interests include the history of the agricultural experimental work in the Ukrainian lands, agricultural science and education in Ukraine.

Address: 10 Heroiv Oborony Street, Kyiv, Ukraine, 03127

Phone: +380679985975

E-mail: nnsqb@ukr.net

Rīgas Politehniskā
institūta
absolvents
agronoms
Boriss Jenkens
(1873–1943)

Victor Vergunov

Graduate of Riga Polytechnic Institute, agronomist Boris Jenken (1873–1943)

The article is dedicated to the life and creative heritage of the graduate of the Riga Polytechnic Institute (RPI; 1900) agronomist Boris Jenken (*Борис Карлович Єнкен*; 1873–1943). B. Jenken was an organizer, scientist, breeder, educator, historian and bibliographer of agrarian science of the Ukrainian national agriculture. The study was carried out using not well-known and recently distributed documents for use in the archives of the Russian Federation and the Ukraine, as well as monographs and publications in periodicals. The article analyses the life and activity periods of the researcher related to the organization and implementation of national agricultural trials, mainly in the field of breeding and seed growing. The emphasis was placed on B. Jenkens' scientific and pedagogical work in the Ukraine: in Kharkov (1908–1919; 1925–1926; 1930), Odessa (1924), Maslovka (1927–1929), and Kyiv (1928–1929).

Keywords: Riga Polytechnic Institute, Boris Jenken, agronomy in the first half of the 20th century in Ukraine.

Виктор Анатольевич Вергунов

Выпускник Рижского политехнического института агроном Борис Енкен (1873–1943)

Статья посвящена жизни и научному наследству выпускника (1900) Рижского политехнического института агронома Бориса Енкена (1873–1943). Он был организатором национального сельского хозяйства Украины, а также известен как ученый-селекционер, педагог, историк и библиограф аграрной науки. Исследование проведено с использованием малоизвестных и только открывшихся для широкого пользования документов с архивов Российской Федерации и Украины, а также доступных публикаций с периодических и монографических изданий. В статье рассмотрены отдельные периоды жизни и деятельности ученого о вопросах

2018/2

организации и ведения отечественного сельскохозяйственного опытного дела, в первую очередь для потребностей селекции и семеноводства. Основное внимание автора сосредоточено на научно-образовательной деятельности Б. К. Енкена на украинских землях: в Харькове (1908–1919, 1925–1926, 1930), Одессе (1924), Масловке (1927–1929) и Киеве (1928–1929).

Ключевые слова: Рижский политехнический институт, Борис Енкен, агрономия в первой половине XX века в Украине.